

*Колоіз Ж. В.,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри української мови
Криворізького державного педагогічного університету*

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ УРБАНІСТИЧНОГО ПРОСТОРУ В РОМАНІ «ДОЦЯ» ТАМАРИ ГОРІХА ЗЕРНЯ

Анотація. У статті репрезентовано узагальнені підходи до потрактування явища концептуалізації у лінгвістичній площині, актуалізовано способи продукування концептуальних систем, елементами яких є концепти. Зіставлено наукові інтерпретації концепту, наявні в мовознавстві та літературознавстві. Наголошено на лінгвоментальних смислах, якими увиразнює той чи той концепт кожна творча особистість. Основний акцент зроблено на особливостях концептуалізації урбаністичного простору загалом і в романі «Доця» Тамари Горіха Зерня зокрема. Урбаністичний простір Донецька схарактеризовано крізь призму як колективного досвіду, набутого мовцем у процесі пізнання й освоєння дійсності, так і з позицій індивідуально-авторського світобачення й світовідчуття. Художні концепти осмислено з урахуванням предметно-чуттєвого, смислового й образно-асоціативного аспектів. Маніфестовано художні образи, змодельовані на основі первинних конкретно-чуттєвих форм відображення дійсності, матеріально оформлених за допомогою вербальних засобів, наявних у системі мови, та певні знання, ініційовані уявою самої авторки. Зосереджено увагу на художньому представленні трансформації найменування ключової локації, яка демонструє плинність людського життя, зміну світогляду особистості. Виокремлено елементи концептуалізованого урбаністичного простору Донецька, що слугують своєрідною візитівкою, перепусткою до когорти «своїх», відмежовують крайніх від «чужих», що мають зовсім інші ціннісні орієнтири. Окреслено низку словесних засобів, які чи то прямо, чи то опосередковано експлікують досліджувану концептуальну систему, а також вирізняють поширювачі, що відтіняють характеристики тих чи тих локацій, являють собою своєрідні вербальні локальні маркери.

Ключові слова: концептуалізація, концептуальна система, концепт, художній текст, урбаністичний простір, локація.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки незаперечним є твердження про те, що ключем до пізнання мови є дослідження найрізноманітніших дискурсивних практик, так би мовити, вивчення «мови в дії». Як зарубіжні, так і вітчизняні мовознавці (Т. Вільчинська, К. Голобородько, І. Голубовська, А. Загнітко, Т. Космеда, Л. Лисиченко, П. Мацків, Т. Мішеніна, О. Селіванова, І. Сербрянська, В. Ужченко, Ф. Hoffmann, R. Langacker, A. Wierzhicka та інші) непоодинокі скеровують свої зусилля на студіювання тих чи тих лінгвоодиниць в умовах вербальної комунікації, яка, репрезентуючись у вигляді конкретних ситуацій, з одного боку, засвідчує систему знаків мови, а з іншого, – віддзеркалює лінгвальний досвід мовця, його індивідуальні знання цієї системи й уміння реалізувати мовні потенції у вигляді так зва-

ного «готового продукту», іменованого текстом. Саме текст як комплекс вербальних знаків природної мови останнім часом викликає неабияке зацікавлення науковців у проєкції різних категорійних ознак. І не тільки.

Адже, як відомо, готуючись до вербальної комунікації, мовець прагне спродувати такий мовленнєвий витвір, який вирізнявся б не лише об'єктивно-інформаційним змістом, але й прагматичною орієнтацією й концептуальним навантаженням. Це, своєю чергою, спонукає сучасних дослідників до концептуального аналізу, передовсім художнього дискурсу, що передбачає реконструкцію когнітивних механізмів індивідуальної чи колективної свідомості, які опосередковують формування й упорядкування знань про об'єкти дійсності та результати внутрішнього рефлексивного досвіду [1, с. 7]. А тому студіювання концептуальної картини світу загалом і концептосфери, концептосистеми чи то концептів зокрема й наразі уналежнюють до актуальних лінгвістичних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження у сфері лінгвоконцептології як наукової дисципліни поліпарадигмального типу, інтегральної мовознавчої галузі (грунтованої на синтезі ідей філософії, когнітології, культурології, етнології, лінгвістичної семантики), об'єктом дослідження якої є концепт, упродовж останніх десятиліть масштабувалися. Представників різних академічних спільнот цікавлять як проблеми концептології, так і вузлові параметри концептуальної картини світу, її поняттєвий апарат, типологія й прагматика тощо. Оперуючи ключовими поняттями на зразок «концепт», «концептосфера», «концептосистема» «концептополе», «концептуалізація», «концептуальна картина світу» і т. ін., науковці, з одного боку, демонструють різноманіття підходів до вивчення відповідного феномену, з іншого, – оприявнюють відсутність його повної наукової рефлексії в лінгвістичному просторі і як результат – неусталеність термінологічної практики і різнобій у підходах до систематизації матеріалу [2; 3]. У науковому обігові термін «концепт» отримує низку атрибутивних поширювачів на кшталт *культурний, міфологічний, архетипний, ідеологічний, емоційний* тощо.

Кожен науковець, який не принагідно порушує лінгвоконцептологічні проблеми, а комплексно підходить до їх аналізу, прагне передовсім всебічно осмислити поняття «концепт», у проєкції різних парадигм, послуговуючись при цьому інструментарієм лінгвософії, лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики і т. ін. [3]. Окрім того, інтерпретація відповідного поняття зазвичай скеровує науковий погляд на явище концептуалізації, що її уналежнюють до найсуттєвіших глибинних процесів пізнавальної діяльності і пов'язують із осмисленням інформації, яку мовець отримує через різні

канали сприйняття, та упорядкуванням «результатів внутрішнього рефлексивного досвіду людини й уявлень про об'єкти, явища дійсності та їхні ознаки» [1, с. 258]. Варто, вочевидь, зауважити й на тому, що наразі список досліджених концептуалізованих реалій об'єктивної дійсності доволі строкатий.

Не залишилися поза увагою науковців і так звані просторові концепти, адже, звісно, зацікавлення категорією простору має давню історію, на сьогодні ж інтерес лише зростає. Так, скажімо, концептуалізація простору в міфопоетичній картині світу В. Шевчука свого часу стала темою статті Т. Вільчинської, у якій авторка, розглянувши особливості мовної об'єктивності концепту «дорога», висновковує, що художній простір, безумовно, є відкритим і незамкнутим, а його лінгвалізація засвідчує як загальномовну практику концептуалізації просторового поняття, так і авторське світобачення [4, с. 64]. Специфіку втілення концептосфери «природний простір» в українській поезії XXI століття, її склад, змістову структуру концептів-складників (*ліс, сад, поле, степ, ріка, небо*), засоби їх художнього втілення і т. ін. представлено в науковому доробку Л. Петренко [5]. Концептуалізацію ландшафтних реалій у художньому мовомисленні П. Перебийноса й А. Кичинського репрезентовано в одному з розділів дисертаційної праці В. Белінської [2]. Зрештою, Н. Голюка безпосередньо апелює до питань концептуалізації локального простору, зокрема досліджує мовні засоби концептуалізації локального простору Києва в художній прозі В. Підмогильного та П. Загребельного [6]. Слушним вважаємо твердження про те, що «дослідження вербалізованої константи логіко-семантичної опозиції, охуженої в різноманірних письменницьких творах, є назрілим питанням для когнітивної лінгвістики, концептології, лінгвокультурології, соціолінгвістики, лінгвостилістики та інших мовознавчих галузей, оскільки на сторінках української літератури людина все частіше постає на вулицях міста-мегаполісу – визначального чинника в цивілізаційно-історичному розвитку суспільства» [6, с. 267].

Мета запропонованої статті – виявлення специфіки концептуалізації урбаністичного простору, репрезентованого в романі «Доця» Тамари Горіха Зерня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Процес концептуалізації передбачає продукування концептуальних систем, елементами яких, по суті, і є концепти, що відповідають уявленням про смисли, якими оперує мовець і які відображають (у вигляді певних «квантів знання») колективний досвід, набутий у процесі пізнання навколишнього світу. Такий досвід подекуди називають культурним, а самі концепти – згустками культури в людській свідомості, що уможливають розуміння наявних і продукування нових матеріальних і духовних цінностей. Саме від культурного досвіду людини залежить не лише рівень її володіння вербальними й невербальними засобами, але і її концептосфера, що визначає спосіб життя, поведінку, спонукає до певних дій і вчинків, урешті-решт, впливає на екстероцептивні, інтероцептивні й пропріоцептивні відчуття, викликаючи відповідні реакції.

Досліджуючи ту чи ту концептосферу загалом або окремі її концепти, мовознавці, на відміну від, скажімо, літературознавців, оперують поняттям «складне лінгвоментальне утворення». Крайні ж іноді постулюють думку, згідно з якою концепт варто кваліфікувати як своєрідний витвір, що дорівнює образу, символу або мотиву й актуалізує знання про історичні, етнопсихо-

логічні і т. ін. моменти, які перебувають поза межами художнього тексту. Лінгвістична інтерпретація різних концептів ґрунтована на осмисленні як загальновідомої (універсальної) інформації про певну реалію, так і національно-культурної, зумовленої особливостями національного світогляду й супроводжуваної суб'єктивно-індивідуальними трактуваннями, художньо-семантичними наповненнями. Ідеться передовсім про сукупність тих лінгвоментальних смислів, якими у виразноє той чи той концепт кожна творча особистість, митець, майстер-будівничий «ущільнено-колеритних концептосфер», у чітких творах лінгвоодиниці нерідко набувають ознак концептем – «оцінно-текстових слововживань, що за рахунок трансформації конотативного елемента у структурі лексичного значення переходять з розряду мовних знаків до групи етнокультурних символів» [7, с. 304].

Урбаністичний простір зазвичай пов'язують із великим містом як об'єктивною реалією, для якої властиві такі просторові характеристики, як-от протяжність і обсяг. У вітчизняній науковій практиці наявні загалом успішні спроби дослідження особливостей художнього втілення урбаністичного простору, щоправда, з позицій літературознавчих [8; 9; 10]. На його індивідуально-авторську інтерпретацію, як зауважують учені-літератори, вплинула здебільшого тенденція антропоцентризму, яку літературознавці витлумачують через так зване «олюднення» матеріального світу. Отримати, так би мовити, доступ до концепту найкраще через декодування мовних засобів, що відбивають не тільки чуттєвий, фізичний, історичний, соціальний і т. ін. досвід, набутий мовцем у процесі пізнання й освоєння довкілля, але й віддзеркалюють результат його витлумачення письменником, відбивають особливості психології й світосприйняття автора, відтворюють індивідуальне мовомислення носія відповідної концептуальної системи.

Концептуалізація урбаністичного простору в романі «Доця» Тамари Горіха Зерня [11] є багатомірною, потребує врахування предметно-чуттєвого, смислового й образно-асоціативного аспектів. Письменниця конструє нову реальність відповідно до власних естетичних поглядів, ідеалів, морально-етичних уподобань, розширює спектр уявлень про одне з найбільших міст на сході України – Донецьк, де й розгортаються події роману: *Події роману розгортаються навесні-влітку чотирнадцятого року в Донецьку. Донбас – це точка обнулення, місце сили, де прозвучали найважливіші запитання. І тільки там заховано потрібні відповіді. Там, де все починалося, там все і завершиться, коли історія пройде чергове коло і вічний змії Уроборос знову вкусть себе за хвіст. Саме тут героїня втратила родину, дім, роботу, ілюзії – і саме тут збрала уламки життя заново, віднайшла новий смисл і нову опору* (11, с. 2). Обидва топоніми (*Донецьк, Донбас*) мотивовані словосполученням *Донецький басейн*, яким найменуvalи регіон *Донецького кряжу*, розміщеного вздовж річки *Донець*. У першому разі маємо результат універбації (похідне слово ілюструє твірну основу лише одного з елементів словосполучення), у другому – абрєвіації (об'єднання скорочених двох основ). Сам же гідронім *Донець*, що засвідчує у своїй дериваційній структурі суфікс *-ець* зі значенням зменшеності, спродукований на основі іншої гідронімної твірної основи (< *Дон*).

Структура актуалізованого концепту передбачає не лише інформаційний зміст, що вирізняється певними когнітивними характеристиками, які визначають основні ознаки концептуа-

лізованого предмета, але й чуттєвий образ та інтерпретаційне поле: з одного боку, художній образ змодельовано на основі первинних конкретно-чуттєвих форм відображення дійсності, матеріально оформлених за допомогою вербальних засобів, наявних у системі мови, з іншого, – певні знання ініційовані уявою самої авторки, оригінальне світобачення спричиняє несподівані асоціативні зв'язки, подекуди ускладнює їх. Напр.: *У свої 90 з заком вона прекрасно трималася, зберегла (як мені здавалося до цього дня) світлу голову та відмінну пам'ять і могла годинами розповідати про Юзівку, у якій народилася, Сталіно, у якому пройшла її молодість, і Донецьк, яким вона його знала* (11, с. 49). Пор.: *Юзівка (1869–1924) ← Юзівка (селище) ← Юз (британський гірничий інженер Джон Юз); Сталіно (1024–1961) ← Сталін (радянський диктатор Йосип Сталін)*. Трансформація найменування описуваної локації демонструє плинність людського життя, зміну світогляду особистості, коли крайня з позиції прожитого і пережитого, на основі співвіднесення реального й уявного, теорії та практики, досвіду, переконань, ідеалів і т. ін. оприявнює власні знання, цінності, принципи, висловлює власні погляди на сенс буття, що визначають її діяльність, учинки й норми поведінки.

Прикро, однак здебільшого це не проукраїнський, а радянський (чи то пак, советський) світогляд, а тому мешканці міста і цілого регіону беззаперечно вірили меседжам представників (і їх кураторів) згодом самопроголошеного маріонеткового утворення на кшталт ДНР: *Вони вірили у правий сектор, бандерівців, чупакабру і десант марсіан. Києва нема, він лежить у руїнах. Американські диверсанти отруїли воду, і тому можна пити тільки бутильовану. Столична влада наказала підірвати шахти і затопити Донецьк* (11, с. 51). Це наслідки російської пропаганди, яка повсякчас ділила українців на східних (проросійських) та західних (агресивно-націоналістичних, бандерівських) і не залишила жодних сумнівів у тому, що *Донецьк стане ареною воєнних дій, до того все йшло, незважаючи на «кримський сценарій», про який тут кричали мало не з кожного чайника* (11, с. 71). Концептуалізуючи локативний простір Донецька, Тамара Горіха Зерня вкотре утверджує думку, що Донецьк – це Україна, а розповіді про стовідсотково проросійський, совковий Донбас – усього-на-всього радянський мем, на знищення якого скерували свої зусилля такі, як Доця і її побратими, що попри агресивні придушення виходили на вулиці міста, протестуючи проти свавілля влади і подаючи свій голос за єдність України. Євромайдан на сході розпочався одночасно з київським (*Молоді мами і пенсіонери, студенти, глави сімейств, футбольні фанати і школярі, дядьки з села і модні донецькі «штучки» стали раптом рідними і своїми, хоча ніколи не перетиналися в минулому житті. Ми всі зробилися українцями, і несли свою Україну, як атлет несе олімпійський вогонь, вище неба* (11, с. 56)). Його локація – найсакраментальніше місце для кожного свідомого українця: *Я кілька разів підходила до пам'ятника Шевченку, де збирався донецький Євромайдан* (11, с. 52). Її згадує письменниця двічі: удруге – після приборкання, упокорення «націоналістів» й початку нової фази протистояння, коли Доця, маючи намір допомагати українським бійцям, прагне переконати їх у своїх благородних помислах: *Я витягла планшет і показувала наші відео з акцій, рекордний прапор та зимові колядки, гімн біля Шевченка, розказувала про автобуси з Ростова, про «туристів» і «кізьяків», які заповнили місто, про сліпу і глуху міліцію, про наркообо-*

рону, про «гудок», і головне – про людей, які стояли з нами, про живих нормальних людей (11, с. 88).

Пам'ятник Шевченку слугує своєрідною візитівкою, перепусткою до когорти «своїх», відмежовує крайніх від «чужих», що мають зовсім інші ціннісні орієнтири. Безумовно, для проросійсько налаштованих символом віри є Ленін, а відтак і місцем своїх збіговиськ вони обирають центр Донецька – *площу Леніна, пам'ятник Леніну, як-от: На площу Леніна ми прийшли завчасно, і тут нас чекало два неприємні сюрпризи. По-перше, частину території окупували прибічники «руського міра»; їх було небагато, але вони зайняли стратегічну висоту біля пам'ятника. На передньому плані стояли вже звичні шалені пенсіонерки і тітки з плакатами «путін памагі», а за стинами жінок кучкувалися тітушки* (11, с. 60). У такому місці відбувалися й інші «важливі» події, наприклад, роздача гуманітарної допомоги: *Але в центрі, тобто біля пам'ятника Леніну, несподівано знайшлася оаза життя* (11, с. 211–212). Якщо деякі східні міста за часів незалежної України намагалися звільнитися від радянських пережитків як таких, що не відповідали нормам українських реалій, то в центрі Донецька продовжував височіти пам'ятник одному з ініціаторів та організаторів червоного терору, майдан, де він знаходився, продовжував носити його ім'я. І не тільки. Адже і сам район іменували Ленінським: *Склад являв собою павільйон по типу базарного біля колишньої військової частини в Ленінському районі* (11, с. 140).

Донецьк як великий промисловий центр, цілком закономірно, складається з районів і мікрорайонів, на згадку про які натрапляємо в тексті роману лише в поодиноких випадках. Акцент зроблено передовсім на локаціях, пов'язаних із життям і діяльністю Доці: *Жити ми мали в Київському районі Донецька, на вулиці Благовіщенській* (11, с. 14). У подальшому письменниця послуговуватиметься переважно лексемою «район», подекуди супроводжуючи її чи то прийменниковими, чи то агрибутивними поширювачами зі значенням присвійності. Напр.: *Два тижні над районом стояло виття* (11, с. 16); *Сьогодні ваш район накриють, і сюди прилетить* (11, с. 105); *І то сумніваюся, що в наш район хтось поїде* (11, с. 123); *Ми практично вдома, це наш район* (11, с. 147); *Зникли машини, і навіть таксі не їздили в наш район* (11, с. 162). Той чи той район Донецька отримує й інші супровідники, що засвідчують позитивно чи то негативно оцінні характеристики відповідних локацій: *Видно, Бог таки береже ідіотів, бо нам не трапився жоден сепарський патруль, і дасться, взагалі ніхто не звернув уваги на дві самотні фігури на порожніх вулицях одного з найбільш кримінальних районів Донецька* (11, с. 128); *Ми можемо допомагати вам з оптикою, медициною, засобами зв'язку, амуніцією, забезпечити ремонт техніки в розумних межах і повідомляти про переміщення живої сили і техніки противника у прилеглих районах* (11, с. 208).

Активно використовує авторка традиційну для регіону прийменниково-іменникову конструкцію на кшталт «на районі» («у нас на районі»): *Але повірте, навіть у нас на районі, навіть у бараках, де жило дно з dna, де з настанням темряви двері не відчинялися взагалі, а вранці під ногами хрустів шар свіжих шприців, – так от, навіть тут дивилися на «ополченців» як на гімно* (11, с. 76); *Ми розреготалися як від супержарту, а потім затихли, спостерігаючи, як на стелі спалахують відблиски від зарева; на районі горіло* (11, с. 244); *На район не виїжджали «швидкі» й таксі* (11, с. 249); *Десь на половині шляху з явилася*

цивілізація. Спочатку у вигляді чистих баків для сміття – у нас на районі сміттевоза не було з ліній (11, с. 258); Чи то день був такий, чи то на районі збереглися довоєнні стандарти медичної допомоги, чи то нам просто пощастило, але швидко прилетіла хвилин за п'ять (11, с. 262) тощо. Такі конструкції вирізняються фразеологічністю, реалізують цілісне значення, маркувальною ознакою якого є відтворюваність. Прийменник *на*, отримуючи своєрідний статус словотворчого форманта, приєднуваного до дериваційної бази (*райони*), бере участь у формуванні нового поняття, структурує синтаксему й наповнює її локативним змістом (прийменниково-іменникова форма позначає урбаністичний простір, у межах якого відбувається та чи та подія).

Тамара Горіха Зерня концептуалізує урбаністичний простір Донецька, послугуючись прийменниково-іменниковими конструкціями з локативною семантикою, у структурі яких представлено онімні назви, за якими, щоправда, важко розпізнати реальні внутрішньоміські об'єкти. Напр.: *Аня жила з мамою на Смолянці* (с. 126); *Молодий випускник ДонНТУ, без п'яти хвилин інженер з техніки безпеки, потрапив на переддипломну практику на Скочинського* (11, с. 96); *Кожен стовп на Панфілова заклесний листівками про розшук, і дорогою додому ти їх минаєш, як лаву шпиритів, під пильним поглядом десятків очей* (11, с. 160–161); *А це двори на Спартаку* (11, с. 209); *Якось на Артема побачила, як пенсіонери напали на знімальну групу, троцили камеру і били оператора* (11, с. 51). Актуалізуючи локативну семантику, такі лінгвоодиниці окреслюють ту чи ту територію Донецька, концептуалізованого в романі кризь призму сприйняття Доці. Декодувати відповідні найменування носієві мови, який знаходиться поза межами репрезентованого урбаністичного простору, подекуди не так уже й просто. Пор.: *Смолянка* – назва мікрорайону, *Скочинського* – назва шахти; *Панфілова* – назва проспекту; *Спартак* – назва вулиці; *Артема* – назва вулиці, що із заходу обмежує площу Леніна. Пор.: *Я стояла біля «Форуму» на Артема, як штигун із парашутом за спиною, тобто з банківською картонкою в руках, і осмислювала побачене. Колись заповнена людьми площа була абсолютно порожньою* (11, с. 121). Прийменник із локативною семантикою авторка використовує при позначенні місця, простору, що є кінцевим пунктом руху; при позначенні об'єкта, який є орієнтиром при визначенні руху. Такі концепти вирізняються передовсім денотативним, а не конотативним навантаженням, десь-не-десь оприявнюються через описові конструкції: *На кілометровій глибині шахти Засядька стався вибух* (11, с. 16). Легко впізнаною є хіба що внутрішньоміська локація, іменована як «Донбас-Арена», що являє собою перший в Україні та Східній Європі стадіон, спроектований і збудований відповідно до стандартів УЄФА (*На «Донбас-Арені» грав «Шахтар» у матчах прем'єр-ліги* (11, с. 76)). Інакше кажучи, вона є локально маркованою, а онімна назва «Шахтар» своєрідним етнокультурним концептом-символом.

Трансляція концептосистеми урбаністичного простору відбувається переважно через мовну вербалізацію аналізованих концептів та інформації, яку вони репрезентують. Ті чи ті когнітивні ознаки маніфестовано як безпосередньо, так і опосередковано, через стосунок до інших явищ, що потребує додаткових інтерпретативних зусиль з боку адресата, як-от: *Пам'ятаю, як мене вразило, що Донецьк виявився одноповерховим і дуже містечковим, приватний сектор тут скрізь. Я довго звикала до*

височених парканів, до маленьких шиферних дашків, до буйних бур'янів біля кожного подвір'я, до загальної занедбаності (11, с. 15); *У Донецьку були цілі райони, у яких «все харашо».* *Як може бути «харашо», коли за кілометр від тебе розстрілюють людей, – для мене загадка, але в місті дійсно працювали басейни і фітнес-клуби, проводилися концерти і виставки котів, на тумбах з являлися свіжі афіші, комунальники висаджували троянди й мели вулиці. Я так думаю, це ще один доказ на користь теорії про часову і просторову аномалію на Донбасі. Ми з моїми співгромадянами опинилися в паралельних світах, тільки я їх бачу, а вони мене чомусь ні* (11, с. 246); *Якщо Донецьк перетворився на гетто у країні, то ми стали гетто у гетто* (11, с. 247); *Ось таким треба зображати Апокаліпсис: не індустриальні руїни, не картини повені чи страшних пожарищ, а спорожнілий приватний сектор на околицях Донецька. Район не просто помирає, він розчиняється як пісок у воді, зникає із мапи буття цілими вулицями. Тут усе руйнувалося, ніби будинки були великими китовими тушами, котрі винесли на берег на поталу сонцю та стерв'ятникам* (11, с. 277). Крайня ілюстрація демонструє традиційну структурну організацію урбаністичного простору (Донецьк – район – приватний сектор – вулиця – будинок), обсяг якого доповнюють індивідуально-авторські метафоризації, порівняння, зіставлення і т. ін., що сприяють появі художніх деталей і викликають певні асоціації. Письменницька інтерпретація тих чи тих локацій, реалій об'єктивної дійсності, «рухає» думку, творчу яву, орієнтує на образне сприйняття художнього змісту. Зображувана концептосистема урбаністичного простору Донецька, вочевидь, була б неповною без актуалізації лексеми на позначення ще однієї визначної місцевої реалії, іменованої *териконом* («конусоподібний насип порожньої породи на поверхні землі біля шахти»). Адже, як відомо, уся територія Донеччини вкрита величезними териконами, а в самому Донецьку їх близько сотні. Причому відповідна лексема також метафоризується.

У результаті метафоричних перетворень, так би мовити, збільшується набір когнітивних ознак, виокремлених унаслідок візуального сприйняття: *Я стала свідком величезної трагедії. Те, що сьогодні відбулося, зачепить усіх нас, кожного жителя міста. Донецьк лежав перед нами, як величезний неповороткий звір. Йому цойно впрорнули отруту прямо у спинний мозок, і тіло звіра вже відмирає. Зовсім скоро він не зможе поворухнутися, і тільки бачитиме, як дрібніший, але більш вправний хижак їматує його плоть. Попереду чекає довга агонія, але захмеліла голова не вловлює тривожних сигналів від периферійної нервової системи* (11, с. 67); *Весняний Донецьк завис у повітрі, як мильна бульбашка в епіцентрі смерчу. Або, якщо вдатися до мени поетичного порівняння, розчепірівся як корова на льоду* (11, с. 75). Художньо-образне мовомислення маніфестує досліджуваний концепт у різних художньо-семантичних площинах. Образна взаємодія, асоціативна ускладненість, розгалуженість смислових зон, у яких відбувається асоціювання, надають звичайним ключовим топонімам емоційно-експресивного наповнення, конотативного забарвлення. Окрім того, Тамара Горіха Зерня «позначає» на художній канві й інші локації, актуалізує топонімні й урбанонімні найменування не лише регіонального масштабу. Однак це тема для наступної наукової праці.

Висновки і перспективи подальших пошуків. Роман «Доця», як загалом і будь-який художній текст, є худож-

ньою картиною світу, оприявленою за допомогою вербальних засобів відповідно до законів мистецтва, з одного боку, а з іншого, – індивідуальним витвором, зумовленим індивідуально-авторським світобаченням, інакше кажучи, є результатом концептуалізації індивідуально-авторського світовідчуття. Концептуалізований урбаністичний простір Донецька вирізняється естетичною специфікою й індивідуально-авторськими способами і засобами репрезентації, засвідчує колективний, культурний досвід, доповнюваний особистісними знаннями, отриманими у процесі когнітивної діяльності.

Перспективним у майбутньому видається дослідження концептуалізації локального простору загалом, унаслідок чого витворюються відповідні концепти, заповнюються певні мережні сітки їх структури, а також осмислення інформації про ті чи ті локації, наявні у різних художніх практиках.

Література:

1. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 718 с.
2. Белінська В. С. Концептосфера ПРИРОДА в поетичному словнику П. Перебийноса та А. Кичинського : дис. ...д-ра філософії. Харків, 2021. 234 с.
3. Черненко О. І. Концептополе ДУХОВНІ ЦІННОСТІ в ідіостилі Віктора Бойка : дис. ...д-ра філософії. Харків, 2021. 272 с.
4. Вільчинська Т. П. Концептуалізація простору у міфопоетичній картині світу В. Шевчука. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного ун-ту імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2011. Вип. 28. С. 61–64.
5. Петренко Л. О. Концептосфера ПРИРОДНИЙ ПРОСТІР в українській поезії XXI століття. *Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2020. Вип. 85. С. 77–81.
6. Голікова Н. С. Концептуалізація локального простору Києва в мові художньої прози ХХ століття. *Наукові записки Національного ун-ту «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2023. Вип. 17(85). С. 267–270.
7. Голікова Н. С. Мова художньої прози Павла Загребельного: від слова до концепту : монографія. Дніпро : Акцент ПП, 2018. 432 с.
8. Бабенко А. Урбаністичний простір як деконструкція людяності у книзі Сергія Жадана «Месопотамія». *Науковий вісник Миколаївського національного ун-ту імені В. О. Сухомлинського. Серія : Філологічні науки*. 2016. № 1. С. 20–26.
9. Матвеева С. Урбаністичний простір в українському романному дискурсі другої половини ХІХ століття: символіка втілення. *Наукові записки Харківського педагогічного ун-ту імені Г. С. Сковороди. Серія : Літературознавство*. 2016. Вип. 2. С. 70–86.
10. Севрук О. Урбаністичний простір у романах Юрія Андруховича. *Слово і Час*. 2010. № 3. С. 70–80.
11. Горіха Зерня Т. Доця : роман. Київ : Білка, 2019. 281 с.

Koloiz Zh. Conceptualization of urban space in the novel “Dotsia” (“Daughter”) by Tamara Gorikha Zernya

Summary. The article presents generalized approaches to the interpretation of the phenomenon of conceptualization in the linguistic plane, it is about the production of conceptual systems, the elements of which are concepts. Scientific interpretations of the concept in linguistics and literature are compared. Emphasis is placed on the linguistic meanings used by each creative person to express a certain concept. Emphasis is placed on the features of the conceptualization of urban space in general and in Tamara Gorikha Zernya's novel “Dotsia” (“Daughter”) in particular. The urban space of Donetsk is characterized through the prism of both the collective experience acquired by the speaker in the process of learning and mastering reality, and from the standpoint of the individual author's worldview and worldview. Artistic concepts are interpreted taking into account subject-sensual, semantic and image-associative aspects. Artistic images are presented, which are modeled on the basis of primary concrete-sensory forms of reality reflection, materially designed with the help of verbal means that are in the language system. And certain knowledge initiated by the author's imagination is also made public. Attention is focused on the artistic representation of the transformation of the name of the key location, which demonstrates the fluidity of human life, the change of the worldview of the individual. The elements of the conceptualized urban space of Donetsk are singled out, which serve as a kind of business card, a pass to the cohort of “their own”, distinguishing them from “strangers” who have completely different value orientations. Verbal means that either directly or indirectly explain the conceptual system under study are highlighted, as well as additional elements that express the characteristics of certain locations, which represent a kind of verbal local markers.

Key words: conceptualization, concept, conceptual system, linguistic means, artistic text, urban space, location.